

HANGULAT ÉS TÉR

A tér emlékezete Peter Zumthor épületein keresztül

Süttő Rita

Konzulens:

Szabó Levente DLA

2021. 11. 01.

TARTALOMJEGYZÉK	2-3
Témaválasztás.....	4-5
Peter Zumthor kilenc pontja.....	6
Vizsgált épületek.....	7-16
Cinkbánya múzeum	7-10
1. helyszín	7
2. projekt.....	7
3. inspiráció.....	8
4. terv	8-9
5. pavilonok	10
I. épület.....	10
II. épület.....	10
III. épület	10
IV. épület	10
Fennmaradt szerkezet	10
Steilneset Memorial.....	11-14
1. helyszín	11
2. projekt.....	11
3. háttér	12
4. terv	12-13
5. épületek.....	13-14
Zumthor fa „selyemgubója”	13
Bourgeois üveg kalitkája	14
Topographie des Terrors	15-16
1. helyszín	15
2. projekt.....	15
3. háttér	15

4. terv	16
5. épület.....	16
Elmélet és gyakorlat találkozása	17-32
Külső és belső tér közötti feszültség	17-21
1. Cinkbánya	18
2. Steilneset Memorial	19-20
Zumthor épülete.....	19
Bourgeois épülete	20
3. Topographie des Terrors.....	21
Nyugalom és hívogatás között	22
Tér-anyag-fény harmóniája	23-32
1. Az intimitás rétegei.....	23
2. Az anyagok kompatibilitása.....	24
3. A fény alkalmazása	25
I. Cinkbánya	26-27
II. Steilneset Memorial	28-30
Zumthor épülete.....	28-29
Bourgeois épülete	29-30
III. Topographie des Terrors	31-32
<u>Összehasonlítás</u>.....	33-34
<u>Felhasznált irodalom, források</u>.....	35-36

Témaválasztás:

Egyetemi tanulmányaim során olyan épületekkel, objektumokkal és installációkkal ismerkedtem meg, amiknek hangulata és téri kialakítása különleges egységet alkot. Ezek közül is kiemelkednek számomra Peter Zumthor épületei. Ebből kifolyólag dolgozatom keretein belül megvizsgáltam két épületét ill. épülettervét (Cinkbánya Múzeum - a norvég cinkbányának állított emlék; Steilneset Memorial - boszorkányperek emlékhelye; Topographie des Terrors - Gestapo székház traumatikus eseményeinek emlékére tervezett objektum), amelyekhez a Peter Zumthor által írt „*Thinking Architecture*” és „*Atmospheres*” című könyveket használtam segítségül.

Az építés számomra érdekes építészeti gondolatmenetei segítenek megérteni egy-egy épülete, terve tereinek atmoszféráját, és az ahhoz vezető tervezői eszközöket. A könyveiben leírt vizsgálati pontok izgalmasan és sokrétűen mutatják be a tervezés lépéseit, viszont felmerülhet az olvasóban, hogy valójában milyen mértékben tapasztalhatók mindezek ténylegesen a szerző épületeinek esetében. Kutatásom során erre a kérdésre kerestem a választ, hiszen a leírt szó nem feltétlenül jelenti azt, hogy az érvényesülni is fog.

A kiválasztott múzeumok mind nagy hatással voltak rám, valamint gyönyörűen bemutatják az építész alapvetéseit. A vizsgált épületeknél – ahogy persze Zumthor műveiben általában is – jelentős szerepet töltenek be az érzékek, hiszen az objektumok célja egy-egy hangulat átadása. Mivel a kiválasztott múzeumok célkitűzése teljesen más, így hangulatuk is különbözik. Az építés különböző módszerek, eszközök segítségével éri el a megfelelő hatást. Mivel az egyik projekt egy magasztos témát ecsetel, a másik kettő pedig egy-egy tragikus eseményt, így az alkalmazott eszközök is eltérnek. Két ellentétes világ, két ellentétes hangulat érhető tetten bennük.

Azt vizsgáltam, hogy miként lesz egy elegáns, légies épület a boszorkányperek emlékhelye, ugyanakkor egy vékony, törékenynek tűnő, elegáns lábakon álló objektum a bányászok mindennapi életének lenyomata, és hogy ezekben mennyire érvényesül az alkotó tervezési felfogását kifejező gondolatmenet. A kiválasztott épületek közül egy végül nem került megépítésre (Topographie des Terrors), így az épületet elemzésének nyilvánvalóak a korlátai, mégis, dolgozatom szempontjából relevánsnak éreztem a megépült példák közé emelni.

Munkám során megvizsgáltam a három emlékhely anyag- és színhasználatát. Azt, hogy az adott objektumok hogyan viszonyulnak a környezetükhöz, valamint, hogy belső tereiket milyen térkialakítási koncepciók alapján fogalmazta meg Zumthor. Jelként kiállnak-e a helyszínből, vagy beleolvadnak és részét képezik annak? Milyen eszközökből épülnek a kívánt hangulatok eléréséhez, mit válthatnak ki az emberekből?

Peter Zumthor kilenc pontja:

Az építész kilenc vizsgálati szempontot mutat be a 2006-ban kiadott, *Atmospheres: Architectural Environments. Surrounding Objects*” című könyvében:

- „*The Body of Architecture*”¹ - különböző anyagok együttese, ami összeáll egy építészeti objektummá, egy szerves egésszé, testé.
- „*Material Compability*”² - az anyagok egymásra és egymással kifejtett hatása a környezetre, mely függ a kiválasztott anyagok minőségétől és egymástól való távolságától.
- „*The Sound of a Space*”³ - az épületek térbeli kialakítása, és anyaghasználatát által, használat közben létrejött hangok, hanghatások.
- „*The Temperature of a Space*”⁴ - fizikális és pszichológiai hőmérséklet, az épület hangulatának hatása az érzékekre.
- „*Surrounding Objects*”⁵ - az épületbe szándékosan, valamint a későbbiekben a használók által elhelyezett tárgyak befolyása a tér hangulatára.
- „*Between Composure and Seduction*”⁶ – a felhasználók megfelelő, elegáns irányítása a kialakított terekben.
- „*Tension between Interior and Exterior*”⁷ – a külső és belső tér harmóniája, a külső látszat és a belső való meghatározása.
- „*Levels of Intimacy*”⁸ – a megfelelő téri és méretbeli arányok megtalálása és játéka, a külső és belső tér különbsége, rejtett terek létrehozása.
- „*The Light on Things*”⁹ – a létrehozott objektum és a fény kettős játéka, a fény hatása a felhasznált anyagokra és formákra. A fény jelentősége és szimbolikus értelme.

A kiválasztott terveknel a kilenc pontból azokat vizsgáltam meg, amelyek fizikális jelenlét, épületlátogatás nélkül is tapasztalhatók, vagyis az anyag, tér és fény hatásait. Fő kérdésem az volt, hogy mennyire érvényesül a könyvekben leírt módszer, vagyis a terek egymásra való hatása, az anyagok harmóniája, fény szerepe, az épület külső, belső kialakításának kapcsolata a három választott példa esetében?

¹⁻⁹ Peter Zumthor : *Atmospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 76. oldal

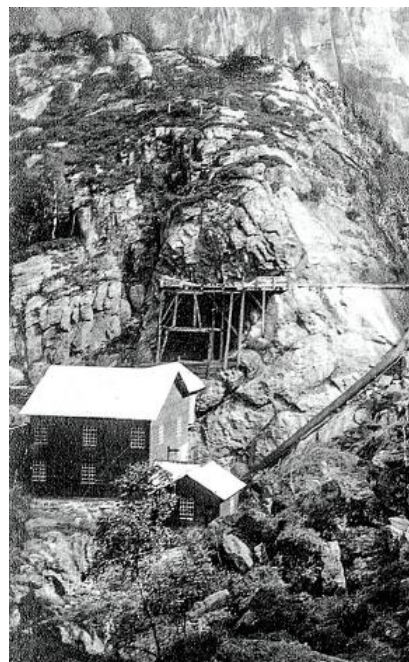
Vizsgált épületek:

Cinkbánya múzeum:

1. helyszín:

Allmannajuvet, Norvégia

Allmannajuvet egy Norvégiában található kanyon. A szakadék a Storelva folyó mentén egy vidéki, erdős területen, Sauda és Hellandsbygda falu között húzódik. A helyszín jellegzetes tájával és gazdag kultúrtörténetével meghatározó turisztikai útvonal. Különleges hangulata és látványvilága teszi érdekes és izgalmas úticéllá a helyet. A kanyon 1881-től egy cinkbányának adott otthont egészen 1899-ig. Ebben az évben a bányát be kellett zárni a cink magas kitermelési költsége miatt. A csúcson a létesítmény a norvég cinkexport jelentős részét képezte. A bánya működése fénykorában körülbelül 160 munkással rendelkezett. Jelenleg jellegzetes tájával, gyönyörű erdeivel és gazdag kultúrtörténetével egyike a Nemzeti Turisztikai Útvonalak 10 legnagyobb látványosságának.

Archív fotó¹⁰

2. projekt:

2003-ban kereste fel Peter Zumthort a norvég közigazgatás azzal a céllal, hogy múzeummal, valamint pihenőhellyel és kávézóval bővíthessen az allmannajuveti kanyon. Az elnyúló tervezési munkák után 2008-ban kezdődtek meg az építkezések. A helyszín természeti adottságai miatt a kiviteli munkák és a terv teljes megvalósítása közel nyolc évet vett igénybe. A hosszú építkezés után 2016 szeptemberében sikeresen megtartották a cink múzeum hivatalos megnyitóját. Jelenleg a múzeum állandó kiállítása egész nyáron nyitva tart, és fényképek, munkaeszközök, történelmi dokumentumok segítségével mutatja be a látogatónak a norvég cinkbányászok életét, és a bánya történetét.

¹⁰ <http://www.roomofpossibilities.com/index.php/2018/11/09/striving-for-objectivity/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

3. inspiráció:

A projekt végső célja az volt, hogy turisztikai látványossággal bővüljön a helyszín, valamint emléket állítsanak az itt kemény munkával elért bányászati sikereknek és az itt kialakult 1800-as bányász életmódnak. Ezen a helyen kialakult életstílusnak más bányákhoz képest nem maradt túl sok látható nyoma.

Ez a láthatatlan jelenlét fogta meg az építészt, Peter Zumthort. Miképpen hagy maga után lenyomatot egy korszak, marad-e egyáltalán nyoma bizonyos kultúráknak, vagy azok egy idő után szükségképp feledésbe vesznek, hátrahagyott örökség nélkül. A múlt lenyomata a jelenre, és a jelen hatása a jövőre mindig foglalkoztatta az építészt. Építészetében is mindig megvizsgálja azt a kérdést, hogy a megalkotott mű milyen befolyással lesz a helyre, ahol a terv megvalósításra kerül, valamint az emberekre, akik meglátogatták épületeit. Kellemetlen vagy jó emlékként fog megragadni, egyáltalán lesz-e olyan aspektusa alkotásának, ami maradandó élménnyel gazdagítja a látogatót.¹¹

4. terv:

Az építész célja tehát egy olyan rendszer létrehozása volt, ami megfelelő nyomot hagy az erdővel beborított kanyonban. Egy elegáns és szolid jelet állított fel az egykori bányászati helyszín emlékezetére. Ennek érdekében négy, egymástól teljesen különálló pavilont tervezett. Az épületek a régi bányautra fűződnek fel. Kanyargós lépcsőkkel megszakított ösvényei fűzik össze a parkolót és az őrtoronyként álló épületeket. Ez telepítés előtérbe helyezi, kihangsúlyozza a bányászok által megtett utat. Végi vezeti a látogatókat azon a nyomvonalon, amin az 1890-es években jártak a munkások. A pavilonok nem csak az egykor bejárt út szempontjából fontosak, de az útvonalon elfoglalt helyük is jelentőségteljes. Minden építmény egy régi funkció helyszínén épült fel.

¹¹ Peter Zumthor : Atmospheres: architectural environments, surrounding objects; Birkhauser; 2006; 64. oldal
„Amikor elképzelem, hogy egy épületemre 25 év múltával is gondol valaki, mert ott csókolta meg az első barátnőjét, vagy valami ilyesmi, a munkámba vetett lelkesedésemet megnöveli. (...) Ez a minőség sokkal fontosabb számomra, minthogy az épületemet 35 év múlva építészeti referenciaként emleghessék.”

A pavilonok színükkel és szerkezetükkel egyaránt kiemelkednek a környezetükből. Fekete homlokzatuk kitűnik a zöld, erdősségből, emellett a pavilonok lábaik segítségével kiemelkednek a tájból. A bánya korábbi múltját idézi az építmények anyaghasználata is. A tetők és az ajtók cinkből készültek, míg az épületek homlokzata kívül laminált fa, belül pedig feketére festett lemez panel. A parkolót Hardanger-i természetes kővel burkolták.

A helyszínből adódó nehézségek miatt az épületeket előregyártották egy közeli gyárban, ahonnan aztán kitelepítették és felszerelték azokat a kanyonban.

5. pavilonok

I. épület:

Ez az első állomása a bányászok ösvényének. Az első épület még viszonylag stabil helyen található. Ez helyezkedik el legközelebb a talajhoz, egy köves párkányon kapott helyet az objektum. Ennek ellenére ez is a lebegés érzetét kelti, ugyanis a szerkezet nem a földön ül, hanem a kiszögellésbe kapaszkodik. Az épület mosdó funkcióját tölti be.

II. épület:

A második pavilon már teljesen elemelkedik a földtől és falábakon áll. A két emeletes épület már jóval nagyobb, mint az előző állomáson található mosdó. Absztrakt látványt kelt, ahogy a hatalmas fekete kocka szinte lebeg a sziklák felett. Ez az objektum a kávézónak ad helyet.

III. épület:

A leginstabilabbnak tűnő egység, a múzeum épülete. Ez az építmény emelkedik ki a legmagasabbra. Az instabil érzésre rásegít az épület elrendezése is. Az előzőhöz képest jóval megnyúltabb létesítmény. A vékony lábakon álló pavilon félelmetes látványt kelt. Elgondolkodtatja a látogatót, hogy miképpen képes elviselni a terhelést, és hogyhogy nem dőlt még össze?

III. épület¹²

IV. épület:

Az utolsó építmény már visszatér a földre. Ez egy átmeneti teret alkotó pavilon.

Fennmaradt szerkezet:

A pavilonok egységéhez tartozik egy ötödik épület is. Ez egy eredeti, bányászati időkből fennmaradt tető, amely a bányába vezető járat helyét jelöli.

¹² <https://www.atlasofplaces.com/architecture/allmannajuvet-zinc-mine-museum/>
(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

Steilneset Memorial:

1. helyszín:

Vardo, Norvégia

A múzeum Norvégiában található a tengerparton. Az 1621-es boszorkányperek eseményeinek állít emléket. A XVII. században Norvégiában 91 embert ítélték el, és égettek halálra boszorkányság vádjával.

Maga a helyszín egy gyönyörű
tengerparti rész. Sötét sziklával
szabdalt partszakasz és a hosszan
elterülő füves puszta nyújt helyet az emlékműnek. A helyszín tengerparti elhelyezkedése
ellenére nem meleg hangulatot sugall. A sziklás part és a füves puszta párosítása hideg, mégis
gyönyörű látványt nyújt.

Steilneset Memorial, fotó¹³

Ez a területválasztás ideális a múzeum szempontjából, mivel a terv célja a perek hangulati és érzelmi világának átadása, így ez a viszonylag rideg, szeles táj megfelelő alaphangulatot biztosít a látogatók számára

2. projekt:

A két objektumból összeálló épületegyüttest a svájci Peter Zumthor és a francia Louise Borgeois tervezte a város és a norvég közigazgatás kérésére. Az emlékmű célja és feladata a boszorkányperekben elhunytak életének és helyzetének bemutatása. Az emlékmű részét képezi a Norvég Nemzeti Turista Útvonalnak („National Tourist Routes in Norway”). Az épület végső tervei 2006-ban készültek el, és viszonylag gyors megvalósítás mellett 2011. június 23-án megnyitották a közönségnek. Sajnálatos módon Louise Borgeois a megnyitót már nem élhette meg, ugyanis 2010-ben elhunyt.

*Steilneset Memorial, foto*¹³

¹³ <https://www.arch2o.com/steilneset-memorial-peter-zumthor-louise-bourgeois/>
(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.).

3. háttér:

Ez az építmény a tizenhetedik században lezajlott boszorkánypereknek állít emléket. Összesen 135 személyt vádoltak meg boszorkánysággal és ördöggel kötött egyességekkel. Ebből 1621 és 1663 között 91 embert ítélték máglya általi halálra. Több per zajlott le ebben az időszakban, a legnagyobbak 1621-ben, 1652-1653-ban, 1662-1663-ban folytak le. Néhány ember elítélése több éven át tartott, többször elítéltek, majd felmentettek egyes személyeket. Teljes családok életét tették tönkre az üldözések, felnőttek mellett gyerekek is áldozatául estek a hamis vádaknak. Az üldözések nem csak a vádlottakat viselték meg, de a tanúkat is. Az elítéltekhez hasonlóan itt se válogattak kor szempontjából. Egy nyolcéves gyermek vallomása is hasonló súllyal ért fel, mint egy felnőtté, emellett egy félresikerült vallomás is arra a következtetésre vezethette a kihallgatókat, hogy maga a tanú is részese a boszorkányságnak.

4. terv:

Az emlékmű két különálló épületből áll össze. Az objektumok fő célja a téma bemutatásán kívül a hangulat és a perek okozta nyomasztó érzelmek átadása.

Mivel két építész közös munkájából született meg a projekt, így az érzések átadására szolgált eszközvilág bővül. Peter Zumthor jellegzetes felfogása mellé betársul Louise Bourgeois megközelítése, a kettő együtteséből áll össze a ma jól ismert emlékhely. Már a kijelölt téma megközelítése is különbözik. Zumthor az élet oldaláról, Bourgeois pedig a halál felől vizsgálja a boszorkányperek lezajlását. A két egymásra reagáló, mégis eltérő nézőpont két teljesen különböző világot alkot, ez a kettősség erősen érezhető a két épület stílusát tekintve. A légies hosszú építmény mellé társul az üvegek ellenére is sokkal tömörebb hatást keltő kocka.¹⁴

Az épületek elhelyezése is hozzáad a végső hangulathoz. A partszakasszal párhuzamosan elhelyezkedő múzeum kiemelkedik a füves pusztából, új definíciót ad a tájnak.

¹⁴<https://www.archdaily.com/213222/steilneset-memorial-peter-zumthor-and-louise-bourgeois-photographed-by-andrew-meredith>

“Volt egy ötletem, elküldtem és tetszett neki, majd az enyémmre reagálva kitalált egy saját elképzelést, felajánlottam, hogy vessük el az enyémet és valósítsuk meg csak az övét, amire azt mondta, ” Ne, kérlek maradj”. Szóval végső soron az eredmény tényleg két dolgról szól – van egy vonal, ami az enyém, és egy pont, ami az övé... Louise installációja főképp a megégetésről és agresszióról szól, míg az én installációm az életről és az érzelmekről.”

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

Az anyag-és színhasználatnak köszönhetően az emlékmű elegáns részévé válik a sziklás, norvég tengerpartnak.

A létesítmények két eltérő karakterű elemei között több szintű kontraszt áll. Míg az egyik épület hosszan és elegánsan nyúlik el a parton, addig a másik tömören és szilárdan foglal helyet a parti szélben. Az épületek a boszorkányperek két szakaszát mutatják be. Peter Zumthor főképp az életre koncentrált, míg Louise Bourgeois a máglya általi halál kegyetlen és fájdalmas pillanataira hívta fel a figyelmet. Ez a kettősség követi végig az emlékhely-együttes kialakítását.

5. épületek:

Zumthor fa „selyemgubója”:

Az elegáns, könnyed faépület közel 125 méter hosszan húzódik el a sziklás parton. Az objektum Zumthor jellegzetes építészeti stílusában épült fel. Könnyed, légies kialakítását vékony faszerkezetekkel és kapcsolatokkal biztosítja. Ez a fából készült gubó első ránézésre azt az érzést kelti az emberben, hogy ténylegesen egy madzagok által tartott selyemgubót látunk.

*Selyemgubó*¹⁵

Az épület a faszerkezetnek köszönhetően elemelkedik a földtől. Ezt a rendszert a cink bányai épületekhez hasonlóan, már korábban legyártották, majd a helyszínen összeszerelték.

Anyag és világos színhasználat is a légies érzetre erősít rá. A fa ácsszerkezet mellett kábelek is biztosítják az üveggyapot membránú épület statikáját.

Belső tere szűkös folyosó. A vékony falon véletlenszerűen elhelyezett 91 apró ablak jelképezi a boszorkányperek tragikus áldozatait. Minden kis nyíláshoz egy-egy magyarázó szöveg tartozik, ami az áldozatok életét és hátterét mutatja be.

¹⁵ <https://www.arch2o.com/steilneset-memorial-peter-zumthor-louise-bourgeois/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

Bourgeois üveg kalitkája:

A kocka alakú épület erős kontrasztként foglal helyet Zumthor épülete mellett. Anyaghasználata és szerkezeti kialakítása teljesen különbözik az előző épületétől. Míg a fa selyemgubó alapvető eleme a légiesség és könnyedség, addig ez az épület szilárdan és határozottan helyezkedik el a parton.

Itt szerkezeti szempontból főképp hideg és kemény anyagokat alkalmaztak. Fémvázból és üvegfalakkból épül fel az objektum. Ez a rideg kialakítás kívül-belül megismétlődik. Az üvegfelületek sötétített falak, így a belső látvány csak részlegesen figyelhető meg kintről.

*Üveg kalitka*¹⁶

Alkalmazott eszközei is teljesen eltérnek Zumthor eszközvilágától. Ez is a két egység közti ellentétet erősíti. Míg Zumthor konstrukciói elegánsan és légiesen mutatják be a témát, addig Bourgeois hideg és zord anyaghasználata durván és élesen vetíti elénk a régmúlt kegyetlen és értelmetlen boszorkánypereit.

¹⁶ <https://www.arch2o.com/steilneset-memorial-peter-zumthor-louise-bourgeois/>
(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

Topographie des Terrors:

1. helyszín:

Berlin, Németország

Az 1993-ban kiírt tervpályázat helyszíne a Berlinben, a Wilhelmstrasse és a Stresemannstrasse között található. A terület nagyon sokáig üresen hagyott térségként terült el a város szívében, egyetlen kiemelkedő elemét a berlini fal egy darabja jelentette.

2. projekt:

1989 februárjában a Berlini Szenátus Reinhard Rürup vezetésével egy szakbizottságot állított fel. Céljuk az egykori SS központ területének hosszútávú fejlesztése volt formai és használati szempontból. A bizottság kiemelte a terület történeti, nemzeti és nemzetközi jelentőségét, és ebből kifolyólag javasolta a terület dokumentációs és látogatóközpontként való kialakítását. A fejlesztési célok kitűzésével 1993-ban nemzetközi tervpályázatot írtak 12 meghívott résztvevőnek, melyet végül Peter Zumthor pályázata nyert meg. Ennek ellenére, számos okból kifolyólag sajnos nem Zumthor terve épült meg.

A tervpályázat kimenetele több ellentétbe és nehézségbe ütközött.¹⁷ Az egyik legnagyobb problémát a tervpályázat kiírói közti ellentmondás okozta, ugyanis a felhasználói és a befektetői igények eltérőek voltak, ami a tervezői programok kialakítását bonyolította. Míg a befektető (Bund és Berlin) minimális átalakítások, addig a felhasználói oldal (Topographie des Terrors Alapítvány) a terület lehetőségeinek teljes kiaknázása mellett állt. Az eltérő érdekek mellett pénzügyi, kivitelezési nehézségek, valamint kommunikációs problémák is előjöhettek. A megszabott költségvetési keret nem volt elegendő a megszavazott terv kivitelezésére, emellett az épület szerkezeti kialakítása sem könnyítette meg a helyzetet, ugyanis több mérnök állítása szerint is a szerkezet kivitelezhetetlen volt. Minden feljövő probléma mellé hozzátársult az a kellemetlenség is, hogy az építész nem volt a legsegítőkészebb, és makacsul ragaszkodott tervéhez, nem engedett sem funkció szempontból, sem pedig a szerkezetet tekintve. A sok akadály ellenére az építkezést elkezdték, azonban a felgyülemelő feszültségek, ellentétek, pénzügyi és kivitelezési problémák miatt végül mindent lebontottak, és az Alapítvány később, 2005-ben újra pályázatot írt ki, amit Ursula Wilms terve nyert meg. Az épületet 2010-ben a II. világháború befejezésének 65. évfordulóján adták át.

¹⁷ <https://www.zeit.de/2004/24/Topografie>
(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

3. háttér:

A II. világháború alatt létrejött SS és Gestapo székhelyeként szolgáltak a Wilhelmstrasse melletti Prinz-Albrecht, illetve Anhalter Strasse épületei.

1939-től, a „Reichssicherheitshauptamt” főhadiszállása lett, az elnyomás alatt az SS innen bonyolította le a megszállt területek rendőrségi ügyeit.

A háború után a bombázásoknak köszönhetően ebből az épületből már csak romok maradtak fent, valamint a berlini fal egy darabja. A fennmaradó romok fájdalmas és szégyenteljes sebet képeztek a városnak, így a tagadás és a felejtés reményében a romok betemetésre kerültek. Az elrejtett romokat a 80-as években fedezték fel újra, aminek köszönhetően később kiírták az emlékhely tervpályázatát.

4. terv:

Az elkészült tervek koncepciójának alapjául a területen feltárt, csontvázként elterülő romok szolgáltak. Az építész ezeket az elszórtan elhelyezkedő maradványokat egy hártyaként szolgáló rácsszerkezet rendszerű vázzal vonta volna össze. Célja az volt, hogy egyfajta meditatív atmoszférát hozzon ezzel létre, ahol a látogató elmélyülhet a romok mögött húzódó mély tartalomban. Az épület koncepciója jelentősen eltért az építész eddigi terveitől, jelentésmentes épületet tervezett. Célja egy ennek megfelelő tér megformálása lett volna, amelyben a szimbolikus tartalmat és háttérrel csak a romok biztosítják, az épület csak egy kerete lett volna ennek. Az így megformált emlékhely ennek ellenére így is drasztikusra sikeredett. Létrehozott monoton, brutális, szobor szerű látványa lélegzetelállítóan feszül a romok fölé.

5. épület:

Az épület felépítése tiszta és egyszerű, rendszere mégis szigorú és monoton ritmust diktál a bordaként ismétlődő beton oszlopsor. A tér kialakításával a célja egy nyugalmat árasztó egység kialakítása, ami nem egy unalmas lezárt múzeum térként feszül Berlin eme traumatikus helyszíne felé.

*Topographie des Terrors*¹⁸

¹⁸ https://www.archdaily.com/452513/peter-zumthor-seven-personal-observations-on-presence-in-architecture?ad_medium=gallery
(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

Elmélet és gyakorlat találkozása

Peter Zumthor könyveiben gyönyörűen és lebilincselően fejti ki építészettel kapcsolatos gondolkodásmódját. A terekkel, anyagokkal, szerkezetekkel, hangulatokkal és az épület minden meghatározó részletével kapcsolatban igen sajátos szemlélete van. Rétegről rétegre lebont és felépít épületeket és tereket, majd elemzi őket. Írásban megfogalmazza, hogy mitől lesz egy építmény igazán hatásos és jó. Az alábbiakban, az elmélet és a gyakorlat, a megvalósulás közt keresem a koherenciát. Visszatér-e épületeiben a könyveiben leírt gondolatmenet, vagy elvész és a megvalósult objektumok egyáltalán nem tükrözik az építész szemléletét.

Külső és belső tér közti feszültség

„Az épületeknek mindig van mondani valójuk az utca vagy a tér számára. Üzenhetik a térnek, hogy: Borzasztóan örülök, hogy ezen a téren helyezkedek el. Viszont mondhatják azt is, hogy: Én vagyok a legszebb épület ezen a téren – ti mind rondák vagytok. Díva vagyok. Az épületek képesek ilyesfajta üzenetet továbbítani.”¹⁹

Mindhárom terv az emlékezésre, és az ezzel járó érzelmekre építkezik, így érdekes kérdés, hogy ebből vajon mit látunk, érzékelünk ténylegesen kívülről? Mi az, amit az építész kifele is láttatni akar, akár a benti terekkel ellentétben? Az építész szerint fontos, hogy milyen hangulatot közvetítünk a külvilág felé, hiszen ez már meghatározhatja az épülettel szemben felállított elvárásainkat, érzelmeinket. Viszont nem szívleli, ha egy épület kifelé magamutogató és árulkodó, könyvében nagy terjedelemben elemzi az építészet és az érzékelés kapcsolatának jelentőségét. Akár egy bejárati ajtó is megfogalmazhat bennünk egy a belsővel kapcsolatos képzetet, így egy egyszerű utcai homlokzat is jelentőségteljes szerepet kaphat.²⁰

¹⁹ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 48. oldal

²⁰ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 46. oldal

1. Cinkbánya múzeum:

A négy különálló épület egyszerre illeszkedik bele környezetébe, és emelkedik ki a kanyon fái közül. A helyszínt alapvetően több jelentős természeti elem határozza meg: a területet átszelő folyó, a hegyek, az erdő és a sziklás kiszögellések. Ebbe a világba helyezte be az építész a pavilonokat. Esztétikai szempontból gyönyörűen beilleszkednek környezetükbe, ennek ellenére nem tűnnek el a látogatók szemei elől, nem olvadnak bele a háttérbe. A légius építmények kecsesen szervesülnek hosszú lábaikkal és fekete homlokzataikkal a sziklás kiszögellésekbe. A szerkezeti kialakítás könnyed, lebegő érzést kelt az emberben. Ez az esztétikai élmény teljes kontrasztban áll a környezetével és a múzeum témájával is. A

Cinkbánya látkép²⁰

kemény és szilárd sziklakiugrások között elhelyezkedő „lebegő” objektumok szinte már abszurd látványt nyújtanak. A fekete épületek szerkezete barakkok és őrtornyok esztétikáját tükrözik. A kiválasztott sötét szín és a szerkezeti megoldások együttese a bányászati tevékenységet megidéző hangulatot idézi. Az épületektől elemelt tetőszerkezet és a pavilonok tartószerkezete és anyaghasználata (fémlemez-fedés, kátránnyal lekent fa, hatalmas ácskötések és fakapcsolatok, fa homlokzatburkolat, rácsos tartós kötések) ipari légkört kölcsönöznek a helynek, valamint a bánya archív fotóin látható építmények stílusát tükrözik. A jelként lehelyezett objektumok elegánsan tagolják a kanyont, és új hangulatot kölcsönöznek annak. Elszórt elhelyezkedésük tovább fokozza a kiváltani kívánt hatást, bemutatják az egykori munkások magányos, mégis érdekes életét.

²¹ <https://www.atlasofplaces.com/architecture/allmannajuvet-zinc-mine-museum/>
(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

2. Steilneset Memorial:

A két objektum egymástól eltérő hangulatot képvisel és mutat be. Ennek ellenére kiegészítik egymást, és az épületek közti kontraszt segítségével fokozzák a kiváltani kívánt hangulatot. Az épületek elengedhetetlen elemei egymásnak. Mindkét emlékmű önmagában is megállja a helyét, képesek egyedül is bemutatni az adott témát, azonban egymás nélkül jelentőségükben és mondaivalójukban is kevesebbek lennének. Mivel Zumthor épülete az életet, és Bourgeois épülete a halált jelképezi, ezért egymás szerves részei, mint ahogyan élet nélkül nincs halál, és halál nélkül nincs élet.

Zumthor épülete:

Elemelt tető, hullámos tetőfedés és súlytalannak látszó csontvázszerű faszerkezet jellemzi a hosszan elnyúló, vékony objektumot. Mivel a helyszín egy füves puszta, így az épület egyértelműen kiemelkedik környezetéből.

Külső kinézete könnyedséget, légiességet sugároz. Elegáns és kecses szerkezete teljesen más hangulatot hordoz magában, mint maga a bemutatott téma. Világos színhasználata látványossá teszi a fekete parti sziklák mentén felhúzott épületet. A mellette álló létesítménytől stílusban és hangulatban teljesen eltér.

A favázás, szinte már lebegő épület kihasználja a természet adottságait. Mivel tengerparton helyezkedik el az emlékhely, így a múzeum állandó és elkerülhetetlen eleme a tenger felől érkező sós szél. A vékony rudakból összeálló faszerkezetek közt könnyen átsüvít a parti szél. A természet ilyen módú kihasználása új hangulati elemmel bővíti a múzeumot. Ez a viszonylag zord vidék megalapozza a hely sejtelmes légkörét.

Bourgeois épülete:

Zumthor fehér csontvázával szemben ez az épület szilárdan foglal helyet a parton. Anyaghasználata hidegséget és merevséget sugároz. A szabályos, éles megjelenésű fekete kocka ridegen kapcsolódik környezetéhez. A hideg üvegfelületek sötéten tükrözik környezetüket. Az alkalmazott felületek nem teljesen átlátszóak, sötétített elemek, így a külső világ visszaverődése is sokkal sötétebb, hidegebb, valamint a belső tér is csak sejtelmesen érzékelhető, látható kívülről.

Ez az épület a halált jelképezi, amit eszközhasználata kívül-belül szépen kifejez. Erre az érzésre még inkább rásegít Zumthor csontváza. A két épület kiegészíti egymást. Az életet jelképező folyosó szerű objektum végén elhelyezkedő halál épülete a boszorkányperek szinte elkerülhetetlen kimenetelét jelképezi. Az anyag- és színhasználat egyaránt megragadja azt a félelmetes érzést, amit a máglyahalál gondolata okoz. A füstös üveg és a fém kettőssége is a tűz okozta halált jelképezi.

Az emlékhely tömör, centrális kialakításának segítségével a figyelem még inkább a taglalt témára irányítja rá a figyelmet.

3. Topographie des Terrors

Egy meg nem épült terv vizsgálata mindig érdekes téma, hiszen ebben az esetben a szemlélő főképp a tervező által létrehozott látványokra, makettekre, tervekre és koncepcióra támaszkodhat, amit saját fantáziája és gondolata tesz egy egésszé. Zumthor szerint ez egy gyönyörű és izgalmas játék, hiszen a „mi lett volna, ha” mindig megmozgatja az agyat. Végtelen lehetőség, végtelen ötlet.²² Egy már felépült objektum esetében is nagy annak az esélye, hogy látván a kész épületet, az ember megbánja a korábban a modellen jól kinéző anyag, szín vagy akár fény használatot.

Az épület a tervek alapján fehér bordázatként fedte volna le Berlinnek ezt a traumatikus sebhelyét. Az építész gyakran párhuzamba állítja az épületek szerkezetét az emberi test anatómiájával.²³ A testünket tartó, védő csontokhoz, a lefedő és eltakaró bőrhöz hasonlítja az épületek kialakítását. Ebben az esetben az épület szerkezete bordaként emelkedik ki a földből, viszont kifelé semmi nem takarja le azt, amit ez a szerkezet magába foglal. Homlokzatai látványa a náci diktatúrához hasonlatosan komor lett volna, szigorúan ismétlődő oszlopainak kiosztásai között sejtelmesen jelent meg a belső tér. A tervezett épület stílusában és kialakításában teljesen eltért volna a környező épületektől, így a mérete mellett ez a környezetből való kiemelkedése, kitűnése is képessé tette volna arra, hogy megragad az arra elhaladó tekintetét. Hatalmas méretei, műtárgyra emlékeztető látványa drasztikusan tornyosul a romok fölé. Ez a terv teljesen eltér Zumthor korábbi terveitől. Háttérbe helyezte az épület szimbolikáját, és megfosztotta a múzeumot egy fölös, a fő látványosságot megzavaró jelentéstartalomtól.

²² Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 24. oldal

²³ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 22. oldal
„Számomra ez egyfajta anatómia. Tényleg, szó szerint értem a kifejezést <test>. Olyan mint a mi testünk anatómiája, a dolgok amiket nem látunk, és a bőr ami eltakar – ez az, ami az építészetet jelenti számomra, így próbálok gondolni rá.”

Nyugalom és hívogatás között

„Az építészet térbeli művészet, ahogy azt az emberek mindig mondják. Azonban az építészet időbeli művészet is. Az ezzel való tapasztalatom nem egyetlen másodpercre limitálódik. (...) Ami azt jelenti, hogy gondolkodni kell arról is, hogy az emberek hogyan fognak mozogni az épületben.”²⁴

Az épületet megközelítve, valamint belépve és áthaladva az objektumon, a látogató egy előre megtervezett útvonalat jár be. Ennek megkomponálása Zumthor szerint jelentős szerepet játszik az épület és annak funkciójának kapcsolatában. Ezt a tervezést a kórházak folyosóihoz hasonlítja, miszerint az ottani közlekedők egyértelműen meghatározzák a látogatók, nővérek és orvosok útvonalát, anélkül, hogy konkrét magyarázatot adna hozzá. Ezzel szembe állítja az általa tervezett termálfürdőt, ahol a szigorú irányítás inkább háttérbe szorul és a teret a szabadságot sugárzó, gyengéd hívogatás határozza meg.²⁵ Az épület bejárásának kialakítása, a színfalak mögüli néma irányítás teszi lehetővé a megfelelő térhasználatot. Tervezői döntés, hogy miképpen akarunk irányítani. Nyugodtan, és észrevétlenül hívogassa, és vezesse a benne tartózkodót, vagy határozottan megszabott keretek között irányítson. A felhasználók vezetése a térben jelentősen meghatározhatja az épület hangulatát, valamint az emberben létrejövő érzelmi hatásokat. Egy szűk, egyenes folyosó teljesen más hatást kelt, mint egy tágas tér, ami a mozgást szabadabbá teszi.

Zumthor terveinél is érezhető ez a térszervezés. Amelynél erős irányítás a cél, ott ez az épületek körbejárásánál és bejárásánál is tapasztalható, ahol a szabadság, ott tágas terek és folyosók kerülnek megtervezésre. A boszorkányperek emlékművénél és a cinkbánya esetében ez az irányítás meghatározott és erős. Mindkettőnél már az épületek közti átjárás is erősen meghatározott. A cinkbánya esetében ez egy hosszú, keskeny ösvényt jelent, ami átszeli a hegyoldalt, míg a Steilneset Memorialnál egy láthatatlan, mégis egyértelmű bejárési sorrendet, ami az élettől a halálig vezet el minket. Célja ezzel egy történeti irány megadása. A bányák esetében ez a behatároltság a bányászok életének bemutatása miatt szükséges. Lépésről lépésre, épületről épületre ismerjük meg a múltban kialakult élet ritmusát. A boszorkányperek esetében szintén az időbeli sorrend kap szerepet. Az áldozatok életétől a hamis pereken át eljutunk a kivégzések fájalmának átéléséig.

A berlini múzeumtervben az effajta irányítás a térben megszűnik. Ez kontrasztot képez az objektum tervezett szerkezetével, a monoton ismétlődő szigorú rendszerű oszlopokkal. Itt az emberek által bejárt út szabad, hiszen a cél az, hogy a felépített múzeum csak keretet adjon a feltárt romoknak. Ezek a fennmaradt épületmaradványok az egyetlen meghatározói a térben leírt pályának. Ezáltal központi szerepet kapnak, nem vesznek el egy beszűkült, lezárt múzeumi térben.

²⁴ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 40. oldal

²⁵ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 40. oldal

Tér-anyag-fény harmóniája:

Zumthor könyvében három különböző pontként elemzi a tér, anyag és fény kérdését, azonban egyértelművé teszi, hogy ezek szerves részei egymásnak. Egymástól való elválasztásuk az épület koherenciáját teszi tönkre, így elemzési szempontból is az az ideális, ha az ember egységként kezeli őket.

1. Az intimitás rétegei:

„Ez különböző szempontokra utal – méret, dimenzió, arány, az épület tömege az enyémhez képest. A tény, hogy nagyobb nálam, sokkal nagyobb nálam. Az épületben lévő dolgok, amik kisebbek nálam. Reteszek, zsanérok, ajtók és az összes csatlakozó darab.”²⁶

Az épület belső hangulatát meghatározhatja a tér által kialakított nyomás és húzás. Egy hatalmas belmagasságú szoba az alapterületének függvényében nyomasztó, vagy akár felemelő érzést is kelthet a bent tartózkodóban. Nem mindegy, hogy az ember óriásnak vagy törpének érzi magát egy térben. Nem csak a falak és födémek vesznek részt ebben a játékban, de a körülöttünk lévő tárgyak, ajtók, ablakok, anyaghasználat és fény is. Az, hogy mit várunk el az adott tértől, attól függ, hogy mi az épület célja. Egy templomba belépve nem lenne előnyös, ha összenyomnának minket a falak, éppen úgy, mint ahogy egy hálósobában sem ideális, ha nem látjuk a plafont. Zumthor ezt a játékot izgalmasan alkalmazza tereiben. Számára fontos a belső tér izgalmassága, az, hogy ne legyen minden egyértelmű már a homlokzatot és az épület külső formáját megvizsgálva. Ha kívülről egy tömör és óriási objektumot szemlélünk, de apró ajtaján belépve egy hatalmas, tágas térbe érkezünk, érzékeink összezavarodnak, meglepődünk, hiszen az előre felállított elvárás teljesen eltért a tapasztalt élménytől.

²⁶ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 50. oldal

2. Az anyagok kompatibilitása:

„Kombinálhatsz különböző anyagokat egy épületben, viszont lesz egy határ, ahol már túl messze lesznek elhelyezve egymástól ahhoz, hogy egymásra reagálni tudjanak, és lesz olyan pont is, hogy már olyan közel vannak egymáshoz, hogy hatásukat veszítik.”²⁷

Egy hangulat vagy emlék előidézésében és kiváltásában a körülöttünk lévő anyagok nagy szerepet játszanak. Egy meleg hangulatú, ropogós fa parketta előidézhetheti az otthon melegét, a nappaliban lábunk alatt recsegő megszokott parkettát. A hideg, fényes márvány látványa, tapintása elegáns, kissé hideg világot tár elénk. A különböző anyagminőségek egysége is jelentős. Meleg és ismerős anyagok veszik körül az embert, vagy hideg és tőlünk távol állók? Az anyagok és színek használata erősítheti és gyengítheti is egymást elhelyezésüktől és alkalmazásuktól függően.

Zumthor építészetének jellemző aspektusa az emlékezés, és az ezzel együtt járó hangulat létrehozása. Ennek szerves eleme a megfelelő anyagok alkalmazása és az alkalmazott anyagok egymáshoz való viszonyulása. Ebben nagy szerepet játszik a térben kialakított megvilágítás is. Hideg, vagy meleg fény esik a fekete falakra?

Emlékműveinél is ezt tapasztalhatjuk, az élet bemutatása során anyag és szín használata főképp meleg palettára korlátozódik, míg a komor és tragikus berlini téma esetében minden keménnyé, hideggé és drasztikussá válik. A Steilneset Memorial esetében a hideg meleg anyagok mellett erősen megjelenik az ezek között lévő távolság szerepe is. A két épület kapcsolata hatalmas kontrasztot képez, egymástól való távolságuk és elhelyezkedésük tesz még erősebbé az építészek koncepcióját.

²⁷ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 26. oldal

3. A fény alkalmazása:

„A nappali és a mesterséges fényre gondolva be kell vallanom, hogy maga a napfény és annak fénye a tárgyakon megindító, szinte már spirituális értéket képvisel (...) Nem értem a fényt. olyan érzést kelt bennem, hogy van valami rajtam kívül, valami magasabb rendű.”²⁸

Általában egy épület a megfelelő bevilágítás hiányában értelmét vesztené. Természetes fény nélküli osztályterem, aminek a mesterséges megvilágítása is gyenge, használhatatlan. A kevés, valamint túl sok megvilágítás egyaránt tönkretethetik a helyiség rendeltetésének célját, és elvesztik funkciós szerepüket. Emellett megjelenik a hangulatvilágítás is, aminek célja a tér funkciójának erősítése, a kiváltott érzelmek fokozása.

A fény használata megváltoztathatja az adott terem mélységét és dimenzióját is. Ez attól függ, hogy honnan érkezik a fény, mire esik és ezáltal hova kerül az így kialakult árnyék. Az érintett anyagok minősége, színe és felülete is befolyásolja kialakuló fényhatást. Kérdéses, hogy mennyire visszaverődő az adott felület. Szórni fogja a fényt, megtörni, vagy akár teljesen elnyeli? Mivel egy megvilágítás hatása ennyi variánstól függ, így az ezzel való ötletezés, kísérletezés, és játék végtelen lehetőséget szül.

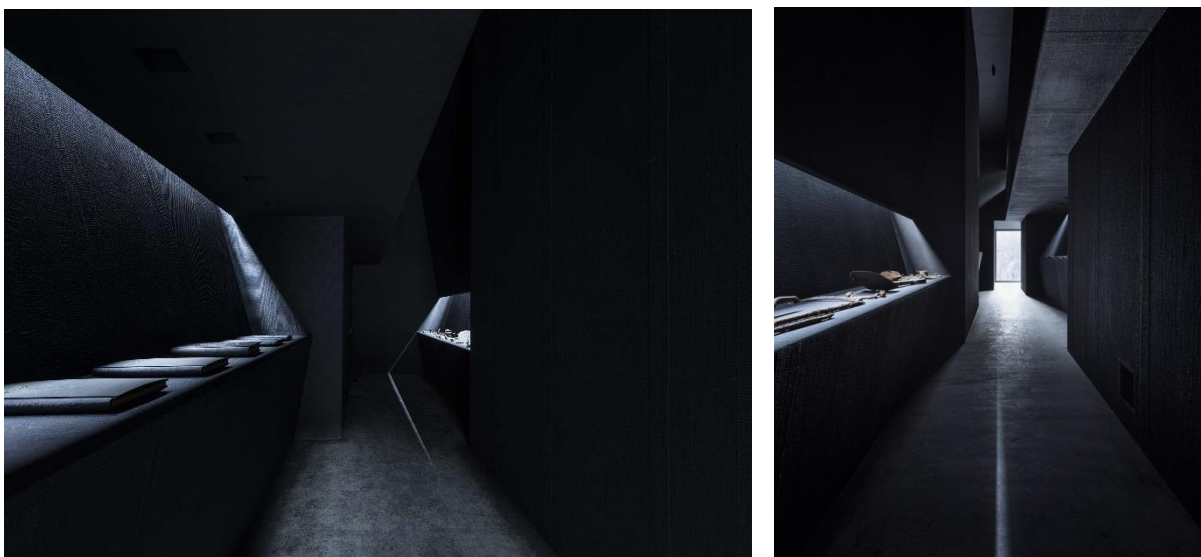
Praktikus és használati okok mellett megjelenik a szimbolika is, ami Zumthor építészetének szerves eleme. Számára a természetes fény használata spirituális, valamint jel értékű. A drasztikusan megjelenő természetes fény, vagy egy szolid fénynyaláb más-más jelentéstartalmat takar, és ennek köszönhetően az általuk kiváltott érzelmek és hangulatok is különbözőek.

²⁸ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 60. oldal

I. Cinkbánya múzeum:

A belső terek kialakításánál a megfelelő légkör és látvány elérése érdekében az építész több különféle eszközt és módszert alkalmazott. A fény, színek és téri kapcsolatok közös együttesével ragadja meg a bányák képi világát. Az építész a homlokzathoz hasonlóan itt is fekete színt alkalmazott. Az így létrejött színvilág különleges légkört kölcsönöz a múzeumnak. A sötét, szinte már szűk terekből létrejövő belső rendszer a bányák hangulatát idézi. A sötét színhasználat mellett az anyaghasználat is fontos szerepet játszik. A belső falak nem sima felületek, hanem rücskös, zsákszerű borítást kaptak. Ez a technikai megoldás a hegyek mélyén kivájt bányafalak textúráját idézi. A matt, fekete szín megfelelő alkalmazásának érdekében optimális fényviszonyokra is szükség volt. Ezt a tervező a minimális természetes fény beengedésével éri el, csak egy vékony sávablakon át engedi be a napfényt. Ez a szűk sávú fényforrás a teret még jobban összenyomja, és ezzel a barlangok hangulatát idézi fel. A legtöbb zugban azonban természetes fény sincs. Itt vékony, csíkszerű mesterséges fény világítja meg a kiállított tárgyakat és a barázdás falakat, szinte már a klausztrofóbia érzését keltve a látogatóban. Ez azonban ebben az esetben nem egy rossz dolog, hiszen ez a nyomasztó légkör jelentős eleme a bányásmunkának. A bányák szűk, sötét járatait idézik a múzeum folyosói. A minimális fény és a fekete szín hatását erősíti a zegzugos tér szabdaltsága. A különböző méretű és formájú betűzdelések is rásegítenek a megfelelő hangulat kialakítására. A három eszköz együttese sikeresen adja át a látogatónak a kívánt közérzetet, tökéletes helyet biztosítva a bányászok életének bemutatására. A múzeumban megtekinthető képek és eszközök hangulatát sokszorosán felfokozza a kialakított környezet.

A benti és kinti tér közt hatalmas a különbség, így a múzeumból való ki- és belépés is megalapozza az emberben kiváltott érzéseket. Az épületbe való belépés párhuzamba állítható a bányákba való bemenetellel. Mindkét esetben az ember előtt jelentősen beszűkül a világ, besötétedik a környezet. Míg kifelé jövet újból kitágul minden, olyan érzést keltve a látogatóban, mintha a föld alól jött volna ki, nem pedig egy elegáns, lábakon álló, föld fölött elhelyezkedő épületből. Ezzel a külső-belső kialakítás jelentős kontrasztot alkot. Ez a beszűkülő elrendezés csak az épületegyüttes múzeum részében található meg. A kávézó esetében ez a szűk világ megszűnik, viszont színei és anyaghasználati nem változnak.

Cinkbánya múzeum belső látvány fotók ²⁹

Az épületegyüttes kívül-belül átadja a bányászok életének hangulatát. Szín- és anyaghasználata, valamint egyedi kialakítási módszere végigkíséri mind a négy pavilont. Annak ellenére, hogy az épületek teljesen különállóak, a megvalósult objektumok egy egységet alkotnak. A tervezéskor használt eszközök megragadják a bányák képi világát, és elegánsan átadják azt a látogatóknak.

Az egész pavilonegyüttest a kettősség jellemzi. A légiesség szemben áll a szilárdsággal. A múzeum a bányászok életét taglalja, ami magában kemény és szilárd érzést jelképez, ezzel párhuzamban áll a befogadó épület, ami súlytalanul emelkedik a sziklák fölé. Ez az ellentétes viszony szintén tapasztalható az épületek külső és belső elrendezése között is. A múzeum épület külsőleg megismerve a leginstabilabb tákolmány, ami szinte lehetetlen módon emelkedik ki a sziklák közül. Azonban belépve ebbe az ingatag építménybe, érzékeink összezavarodnak. Egy teljesen más világ fogadja a látogatót, egy szűk sötét bányára emlékeztető környezet.

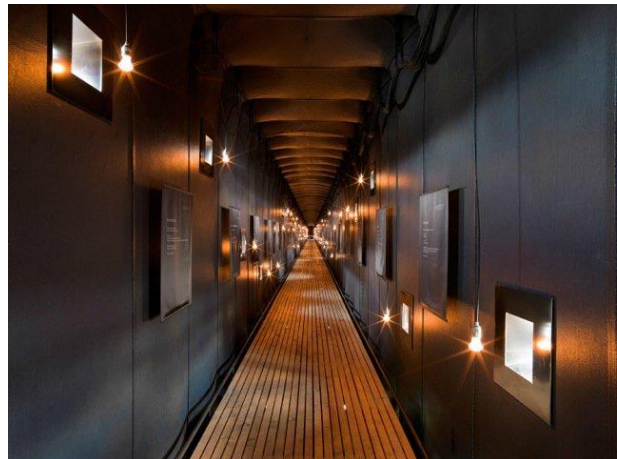
²⁹ <https://www.atlasofplaces.com/architecture/allmannajuvet-zinc-mine-museum/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

II. Steilneset Memorial:

Zumthor épülete:

Ez az objektum magát az életet ragadja meg. Itt a 91 elhunyt áldozat életét ismerhetjük meg fennmaradt dokumentumok alapján. Mivel ez az épület még a boszorkányperek előtti éveket mutatja be, vagyis az életet jelképezi, ezért kialakítása is visszafogottabb és könnyedebb. Légies szerkezete és világos színhasználata is erre a rendeltetésére irányítja rá a figyelmet.

Zumthor épülete, belső látvány³⁰

Az épületbe belépve beszűkül előttünk a világ. Csömlőshöz hasonló fekete, szűk folyosóra érkezünk. A fa padlóburkolatos térben egyértelmű a vezetési irány, csak egy útvonal van előrefele. A fekete falak és a meleg színű padló a bemutatott téma ellenére meleg hangulatot kölcsönöz a térnek. Mivel ez az objektum az életet jelképezi, így a szín és anyagvilág által keltett meleg hangulat logikus eleme az emlékműnek.

A 91 kis ablakon át beszűrődő fény, és a mellettük elhelyezett egy-egy villanykörte az itt elítélt és elhunyt 91 embernek állít emléket. Emellé betársul az ablakból beszűrődő természetes fény. Zumthor építészetében a természetes fény spirituális háttérű, ez a jelentéstartalom itt is megjelenik, a természetes fény jelenléte egy-egy életet jelképez. Az elszórt, teljesen véletlenszerű helyzetű a perek abszurditását jelképezik. A boszorkányperek kimenetelének véletlenszerűsége párhuzamban áll az ablakok elhelyezésével. Egyiknek sincs értelmes logikájú, megtervezett háttér, azonban fájdalmas belegondolni, hogy míg itt egyszerű ablakok sorsát döntötte el az építész, addig a tizenhetedik században emberi életek dőltek el ezeken az értelmetlen és logikátlan perekon. A fekete falakon elszórtan elhelyezett apró fényforrások a fal színének köszönhetően még élesebben és kontrasztosabban jelennek meg. A folyosón végighaladva sorban megismerkedünk az áldozatokkal és a boszorkányperek történelmével.

³⁰ <https://www.arch2o.com/steilneset-memorial-peter-zumthor-louise-bourgeois/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

Az élet-fény párosított szimbóluma mellett megjelenik az út jelképe is. Az egész objektum egy utat jelképez, az élet útját, aminek a végén Bourgeois épülete által bemutatott máglyahalál szimbolikus ábrázolása vár.

A belső tér nem tükrözi a külső szerkezeti kialakítást, azonban a lebegő érzés az épület szerkezetéből adódóan megmarad. Nem látjuk, de érezzük, hogy alattunk nem szilárd talaj helyezkedik el, hanem levegőben lógó pallókon lépdelünk előre.

Bourgeois épülete:

Az épületbe belépve kitágul a világ, ugyanis a füstös üvegeken át bentről kifelé kilátni, csak kintről befelé korlátozódik a látvány. Annak ellenére, hogy az üvegfalak kitágítják a belső teret, nyomasztó hangulat uralkodik a szobában. A terem középpontjában egy lángoló szék helyezkedik el, a máglyahalál egyértelmű jeleként. A szék körül betontölcser húzódik a farakások érzetét idézve. A lángoló széket tükrök veszik körbe, többszörösen visszaverve ezáltal az ijesztő és nyomasztó látványt. Mivel ezek torzító felületű tükrök, így az amúgy is abszurd látvány még rémisztőbb és bizarrabb hangulatot kelt, horrorfilmek képi világához hasonlatos. Egyértelműen boszorkányság és okkult tudományok légkörét kelti.

Máglyahalál³¹

Az építész jól megfogta ezt a rideg és félelmetes képi világot. A valódi tűz drasztikussá teszi a hangulatot. Mesterséges fények alkalmazásával nehéz lett volna azt a lidérces hatást elérni, mint amit az égő szék látványa kelt a látogatóban. Az élő tűz fényjátéka a tükrökön és a belső térben fokozza a hangulatot.

A tükrök alkalmazása is a boszorkányságot jelképezi. A történelem során nagyon sokszor összekerül a tükör és a mágia. Emellett az ítélkező, figyelő szemek remek megtestesítői. A tükrök szakadatlanul figyelik az örökké lángoló széket. Ez a párosítás a vádló és vádlott kapcsolatát érzékelteti. Míg az egyik föntről szakadatlanul és bírálóan figyel, addig a másik kiút nélkül lent ég az elítélő tekintetek sugarában.

³¹ <https://www.arch2o.com/steilneset-memorial-peter-zumthor-louise-bourgeois/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

Az épületbe belépve jobban érzékeljük azt a tényt, hogy az objektum nem is olyan zárt, mint amilyennek kívülről tűnt. A sötét üvegek és a hideg anyaghasználat optikai csalódást kelt az emberben. Teljesen zárt, tömör érzést sugall. Azonban belülről jobban láthatóvá válik az, hogy a szerkezet szellős, alul-felül nyitott. Ez a megnyitás lehetővé teszi, hogy az évszakok változásával az épület is változzon.

Az építmény tulajdonképpen végállomása Zumthor objektumának. Súlyos és sötét hangulattal zárja le a boszorkányperek bemutatását, ezzel megpecsételve a kimeneteli hangulatot.

Az emlékhely egy különleges utazásra viszi az ideérkező látogatót. Végigvezeti az élettől a halálig tartó kegyetlen ösvényen az embert. Hangulati és képi világában ezt az utat hátborzongatóan jól megragadja. Míg Zumthor meleg érzetű anyagokat, fát, textilt, színeket és fényeket használ, addig Bourgeois ennek teljes ellentétét vonultatja fel épületében. A hideg üveg, fém és beton együttesét még a széken elhelyezett máglya sem melegíti fel. Míg az élet bemutatásakor az alkalmazott fények melegek, hívogatóak, addig a haláltusa bemutatásánál alkalmazott lángok baljós hangulatot és félelmet keltenek. A kontrasztos épületek, a világos és a sötét párhuzama, a hangulatok és témák tovább fokozzák a hatást.

Az élet és a halál kettőssége sehol sincs konkretizálva, viszont egyértelműen érzékelhető ez a párhuzam az épületeken. Zumthor épülete mindenféle plusz magyarázat nélkül is nyilvánvalóan az érintett emberek életét szimbolizálja. Szín- és anyagpalettája is ezt erősíti, a szerkezeti kialakításokkal egyetemben. Bourgeois épülete sötét és baljós hangulatával, rémisztő elemeivel pedig egyértelműen a halált képviseli.

Mindenképpen maradandó élményt nyújtanak. Az épületek építészeti és művészeti eszközei nyomasztó hatást váltanak ki az emberben. Az élet lámpáitól az égő székig elvezető út hosszútávon nyomot hagy az emberben. A két objektumból összeálló épületegyüttes mindenképpen elgondolkodtató látványt és élményt nyújt kívül, belül.

III. Topographie des Terrors

Ennél az épületnél főképp a lehetőségeket kell megvizsgálni, hiszen sajnálatos módon nem került megvalósításra ez a projekt. Kivételesen a külső tér sejteti előre a belsőt, mind elrendezésében, homlokzatformálásában és tömeg kialakításában. A ritmikusan elhelyezkedő oszlopok által halvány belátást kapunk a belső térbe, ezáltal az épületbe belépve nem éri nagy meglepetés az embert, hiszen a külső látvány alapján felállított belső elvárásunk megegyezik a tapasztalt élménnyel. A kintről magas és egyszerű térformálású objektum belül is ezt tükrözi, terei tágasak, egyszerűek. Ezzel is célja volt az építésznek, ugyanis szerintem nincs szükség arra,

Belső látvány³²

hogy mindig szimbolikus és nagyvonalú jelentést adjunk egy épület formájának. Könyveiben megfogalmazza azt, hogy az épületek mindenekelőtt testek, anatómiai testek, amik közrefogják a belsőt. Ebben az esetben Zumthor épülete tényleg csak egy test, ami közre fogja a benne található SS központ romjait. Ide nem kell plusz jelentés, elterelő gondolatmenet, üzenete egyértelmű. Anyag és fényhasználata is ezt tükrözi tervein. A belső tér hangulatát lényegesen meghatározza az oszlopok között beszűrődő természetes fény által nyújtott képi világ. Az épületben több emelet kapott volna helyet, amik a különböző funkcióknak adtak volna otthont. Itt is ismétlődött volna a fő kiállítótérben látott és tapasztalt képi, fénnel átszőtt és anyagi világ. Az épület egészére jellemző monotonitás és ismétlődő hangulatvilág kiemeli a bent található tartalmat. Célja az volt, hogy egy olyan atmoszférát teremtsen, ami nem veszi el a figyelmet arról a tragédiáról, amit a földből kiemelkedő romfalak rejtenek.

Mivel az épületet végül nem építették meg, így a terv végtelenbe nem fejezett gondolatmenetet tartalmaz. Nem tudni sajnos, igazából milyen hatást ért volna el teljes valójában. Vajon tényleg kiemelkedne belőle a romok jelentősége, vagy az oszlopok által okozott fényjáték teremtette-e volna erős atmoszférát? Elveszett volna a hatalmas térben a lényeg, vagy vezető térképként szolgált volna a romok hálójában? Az építész is előszeretettel eljátszik ezekkel a gondolatokkal

³²https://www.baunetz.de/meldungen/Meldungen_Neuanfang_fuer_Topographie_des_Terrors_in_Berlin_Mit_Kommentar_16965.html
(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

tervezése során, valamint volt már olyan eset, hogy a már kész, felépült épület ébresztette rá arra, hogy anyag választása mégsem olyan ideális, mint ahogy azt a tervlapokon sejtette.³³

Zumthor korábbi épületeinél bonyolult térkialakítások, gazdag anyaghasználat, esztétikus és jelentőségteljes fényjátékok tapasztalhatók. Ezekkel hatalmas kontrasztot képez ez a terv. Visszafoготtsága és letisztultsága új arcát mutatja be Zumthor sokszínű építészetének. Az, hogy ilyen szintű visszabontásra, leegyszerűsítésre és tisztaságra törekedett mind anyag-, fény-, szín- és térhasználatában, különlegessé teszi ezt a tervet, és bebizonyítják az építészeti eszközök használatának jelentőségét.

*Belső látvány*³⁴

³³ Peter Zumthor : *Atospheres: architectural environments, surrounding objects*; Birkhauser; 2006; 24. oldal
„Egyetlen egy anyagban több ezer különböző lehetőség rejlik. Ez, az a fajta munka, amit szeretek, és minél tovább csinálom annál érdekesebbé válik. Mindig vannak ötletek- elképzelések, hogy vajon mi, hogy fog kinézni. Aztán ténylegesen alkalmazzuk az adott dolgot az építkezésen. O shit! A cédrus mégis csak jobb lett volna.”

³⁴[https://www.baunetz.de/meldungen/Meldungen Neuanfang fuer Topographie des Terrors in Berlin Mit Kommentar 16965.html](https://www.baunetz.de/meldungen/Meldungen%20Neuanfang%20fuer%20Topographie%20des%20Terrors%20in%20Berlin%20Mit%20Kommentar%2016965.html)
(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

Összehasonlítás:

A három emlékhely teljesen más hangulatú és témájú történelmi események bemutatására készült, így érdekes összehasonlítási pont Zumthor írásainak tükrében. Mennyire alkalmazza az építész a könyveiben leírtakat, tényleg a megfogalmazott alapvetések alapján tervezi meg épületeit, vagy csak egy szép és jól hangzó elméletről beszélhetünk?

A kiválasztott épületek ill. terv mind értékes építészeti műalkotások. Véleményem szerint Zumthor szavai, gondolatai és világnézete mind egyértelműen tükröződnek épületein. Szerkezetük mellett legértékesebb elemük az érzékszervekre kiváltott hatásuk. Kevés múzeum ill. emlékhely van, ami ilyen jól és hatásosan tud hangulatokat átadni és érzéseket kiváltani. Azonban nem ragaszkodik minden megállapításához, nem kapaszkodik foggal körömmel abba, hogy minden körülmény mellett a külső és a belső tér különbözzön, vagy hogy anyag és fény használata mély és jelentőségteljes szimbolikát tartalmazzon. Mint a berlini emlékhelynél is tapasztaltuk, nem mindig az épület, hanem amit magába foglal, az a lényeg. foglal. Ezt Zumthor szemléletét is leírja, miszerint egy épület mindenekelőtt egy test, amire aztán felaggathatunk újabb és újabb elemeket, hogy aztán egy új egészet hozzunk általa létre.

Véleményem szerint a cinkbánya múzeumi részének belső világa teljesen átadja a barlangok, bányák sötét, szűk tereinek hangulatát. A falak textúrája és a megvilágítása egyaránt erősítik a bányász élet sajátos atmoszféráját. A tér és fény játéka teszi olyan érdekessé a légkört. Több különböző eszköz segítségével adja át a kívánt hatást, sikeresen. Ebben az esetben a fő hangsúly a bányák világán volt, az ember, mint tényező elhanyagolódott. A bányászok mindennapi életét csak az épületek térbeli elhelyezése tükrözi. Mivel itt tárgyiasabb téma volt az alap, így annak megjelenítése is lényegesen egyszerűbb volt. Itt az emberi tényező háttérbe helyezése folytán az érzelmek is hátrébb kerülnek. A téma könnyebben megfogható és megfogalmazható.

A boszorkányperek emlékműve is eléri a várt reakciót, azonban Zumthor épületének belseje véleményem szerint kevésbé nyújtja azt a hangulati élményt, mint Bourgeois pavilonja vagy a cinkbánya múzeuma. A cinkbányával ellentétben itt az ember kerül előtérbe. Az emberi érzelmi világ átadása sokkal bonyolultabb feladat. Kevésbé tárgyiasítható, elvontabban kell kezelni. Mivel itt sokkal negatívabb témát kell feldolgozni, így annak kezelése is lényegesen nehezebb. Meg kellett találni a megfelelő egyensúlyt, hogy az épület mondanivalója és célja ne vesszen el az alkalmazott építészeti eszközökben, vagyis ne terelődjön el a figyelem a tárgyról. Ehhez az kellett, hogy a belső tér leegyszerűsödjön, és egy bizonyos dologra fókuszáljon. Zumthor esetében ez a 91 ember élete volt. Ennek érdekében egy eszközre

helyezte a hangsúlyt, a fény megfelelő alkalmazásának segítségével érte el a kívánt légkört. Bourgeois pavilonja mindenképpen sokkoló hatással van a látogatóra, és tulajdonképpen ez az élmény teszi olyan értékessé Steilneset Memorialt.

A Topographie des Terrors pedig a tökéletes példája annak, hogy egy épület minimális anyag és térformálással is nagy hatást kelthet az emberben. Korábbi épületei, valamint a terveken látott szerkezeti kialakítások alapján, biztosan nagy hatással lett volna a látogatókra. A tervből megítélhető körülölelő szerkezete hangsúlyossá teszi a belső tartalmat. A belső térkialakítása, az útvonalak szabadsága, az épület külső-belső kapcsolata mind egyértelműen tükrözi azt az elegáns letisztultságot, ami az építész célja volt.

Mindhárom épület összefűzhető Zumthor írásos gondolatmenetével, alátámasztják és megerősítik egymást. Elolvasásukkal és elemzésükkel az építész tervei új mélységet nyernek, így mindenképpen koherens a két média egymással. Mivel elsőként az írásos háttér nélkül szemléltem meg az épületeket, és utána vettem háttér információként elő a könyveket, így az épületek újbóli vizsgálatakor sok minden új értelmet nyert, valamint lehetőségem volt úgy szemlélni a tereket, mint ahogy azokat Zumthor megfogalmazta.

„Szóval mi az, ami megfogott? Minden. Az önmagukban a dolgok, az emberek, a levegő, a zajok, a hangok, színek, a jelen lévő anyagok, textúrák, valamint a formák is- formák, amiket értékelni tudok. Formák, amiket megfejtethetek. Formák, amiket gyönyörűnek találok. Mi más fogott még meg? A hangulatom, érzéseim, azok az elvárások, amik kialakultak bennem, miközben ott ültem. Ami eszembe juttatja azt a híres plátói mondatot miszerint „a szépség a szemlélő szemében van” Ez annyit jelent, hogy ez mind bennem lakozik.”³⁵

³⁵ Peter Zumthor : Atmospheres: architectural environments, surrounding objects; Birkhauser; 2006; 16. oldal

Felhasznált irodalom, források:

Irodalom:

Peter Zumthor : Atmospheres: architectural environments, surrounding objects; Birkhauser; 2006;

Peter Zumthor : Thinking Architecture; Lars Muller Publishers; 1998;

Peter Zumthor : Buildings and Projects; Volume 2 1990-1997; Scheidegger and Spiess ; 2014;

Peter Zumthor : Buildings and Projects; Volume 4 2002-2004; Scheidegger and Spiess; 2014;

Példákkénti források:

1. Cinkbánya

<https://www.atlasofplaces.com/architecture/allmannajuvet-zinc-mine-museum/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://www.archdaily.com/796345/allmannajuvet-zinc-mine-museum-peter-zumthor>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://www.inexhibit.com/mymuseum/allmannajuvet-zinc-mine-museum-sauda-norway-peter-zumthor/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<http://www.roomofpossibilities.com/index.php/2018/11/09/striving-for-objectivity/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://worldarchitecture.org/architecture-news/cenhc/peter-zumthor-installs-modest-buildings-erected-on-blackwinged-stilts-at-norwegian-old-mining-region.html>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://www.cladglobal.com/architecture-design-features?codeid=31231>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://www.zeit.de/2004/24/Topografie>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

2. Steilneset Memorial:

<https://www.inexhibit.com/mymuseum/steilneset-memorial-varo-norway-peter-zumthor-louise-bourgeois/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://www.archdaily.com/213222/steilneset-memorial-peter-zumthor-and-louise-bourgeois-photographed-by-andrew-meredith>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://www.arch2o.com/steilneset-memorial-peter-zumthor-louise-bourgeois/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://ujkor.hu/content/boszorkanyuldozes-es-hattere-az-ujkori-europaban>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://www.arch2o.com/steilneset-memorial-peter-zumthor-louise-bourgeois/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

3. Topographie des Terrors:

<https://www.museumportal-berlin.de/en/museums/topographie-des-terrors/>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

<https://www.archiweb.cz/en/b/dokumentacni-centrum-topografie-teroru-dokumentationszentrum-topographie-des-terrors>

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

https://www.baunetz.de/meldungen/Meldungen_Neuanfang_fuer_Topographie_des_Terrors_in_Berlin_Mit_Kommentar_16965.html

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

https://berlin2010.blog.hu/2010/05/14/topographie_des_terrors

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)

https://www.archdaily.com/452513/peter-zumthor-seven-personal-observations-on-presence-in-architecture?ad_medium=gallery

(utolsó megtekintés: 2021. 10. 31.)